

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Aktiveringspolitik inom försörjningsstöd

*En kvalitativ studie om hur socialsekreterare resonerar kring
arbetslösa klienters rätt till försörjningsstöd*

Maja Nilsson & Linus Winst

Kandidatuppsats (SOPA63)
HT 2019
Handledare: Sara Hultqvist

Förord

Nu när vi nått slutet av vår uppsats så vill vi passa på att tacka samtliga personer som haft en stor betydelse för vår studie. Till att börja med vill vi tacka de enhetschefer som väglett oss till de socialsekreterare vi intervjuat. Vi vill även tacka de socialsekreterare som ställt upp i intervjuerna, utan er hade vår studie inte kunnat genomföras.

Vi vill rikta ett extra stort tack till vår handledare Sara Hultqvist som bidragit med fantastisk handledning och trevliga möten. Slutligen vill vi tacka varandra för ett gott samarbete och en nyfunnen vänskap.

Maja Nilsson & Linus Winst

Abstract

Authors: Maja Nilsson & Linus Winst

Title: Activation policies within social assistance – a qualitative study based on how social workers make decisions of unemployed individual's right to social assistance. [translated title]

Supervisor: Sara Hultqvist

Assessor: Jayeon Lindellee

The aim of this study has been to distinguish how the social workers make decisions on which activations program that the client is demanded to participate, in relation to their eligibility for social assistance. Eight social workers in four different municipalities working within the field participated this study. They participated in a semi-structured interview as well as vignettes. The study shows that the social workers believe that there are different factors that influence the decision-making of both demanded activation programs and the client's eligibility of social assistance. The factors presented are the social worker's discretion, organizational prerequisites and resources as well as the client's relation to the job market. On one hand, the social worker must make decisions depending on the client's needs. On the other hand, the social worker must work by the law and organizational guidelines provided. According to the social workers in this study, decision-making always depends on the individual applicant's circumstances.

Keywords: Social assistance, discretion, mandatory and activation programs.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	6
1.1 Inledning.....	6
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Förtydligande av begrepp.....	8
1.4.1 Klient.....	8
1.4.2 Socialsekreterare	8
1.4.3 Arbetsrelaterade insatser.....	8
1.5 Avgränsningar.....	9
2. Kunskapsläget.....	9
2.1 Litteratursökning	9
2.2 Socialsekreterarens handlingsutrymme inom organisationen	9
2.3 Aktiveringspolitik.....	10
2.4 Anpassning och brukarmedverkan	11
3. Teoretisk utgångspunkt	12
3.1 Gräsrotsbyråkrat och handlingsutrymme.....	12
3.2 Makt	13
3.2.1 Socialsekreterares makt och beslutsfattande.....	13
3.2.2 Klientens makt och empowerment.....	14
4. Metod och metodologiska överväganden.....	15
4.1 Förförståelse	15
4.2 Val av metod	16
4.3 Tillvägagångssätt.....	17
4.3.1 Urval.....	17
4.3.2 Intervjuernas genomförande.....	18
4.3.3 Vinjetternas genomförande.....	19
4.3.4 Bearbetning av material	20
4.3.5 Arbetsfördelning.....	21
4.4 Undersökningens tillförlitlighet	21
4.4.1 Tillförlitlighet.....	22
4.4.2 Äkthet.....	22
4.5 Metodologiska överväganden	22
4.6 Forskningsetiska överväganden	24

5. Resultat och analys	25
5.1 Organisatoriska förutsättningar	25
5.1.1 Socialsekreterare som gräsrotsbyråkrat.....	25
5.1.2 Resurser.....	27
5.2 Handlingsutrymme och individuella bedömningar som faktor	29
5.2.1 Förutsättningar för socialsekreterarens handlingsutrymme.....	29
5.2.2 Utrymme för självständiga bedömningar.....	30
5.3 Klientens förhållande till arbetsmarknaden som faktor	32
5.3.1 Brukarmedverkan.....	32
6. Avslutande diskussion	35
6.1 Vilka resonemang för socialsekreterare kring val av arbetsrelaterad insats som kan erbjudas klient?	35
6.2 Vilka resonemang för socialsekreterare kring kraven som ställs på klienten för att erhålla försörjningsstöd?	36
7. Referenser	38
8. Bilagor	42
<i>8.1 Bilaga 1 – Intervjuguide</i>	42
<i>8.2 Bilaga 2 – Vinjetter</i>	43
<i>8.3 Bilaga 3 - Samtyckesblankett</i>	46

1. Introduktion

1.1 Inledning

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) är en ramlag som Sveriges 290 kommuner lyder under för att tillgodose kommunens invånares rättigheter och behov. Varje kommun har ett eget kommunalt politiskt styre, tillgång till olika välfärdstjänster samt varierande ekonomiska resurser. Kommunerna har också ett gemensamt ansvar att garantera invånarna en skälig levnadsnivå. Detta görs genom att kommunens socialtjänst prövar den enskildas rätt till bistånd samt att erbjuda arbetsrelaterade insatser som stärker dennes möjligheter till att nå ett självständigt liv i form av självförsörjning (Socialstyrelsen 2017). Varje individs rätt till bistånd regleras i 4 kap. 1 § socialtjänstlagen som innebär att den som inte på egen hand kan försörja sig och tillgodose sina behov har rätt till bistånd beviljat av socialnämnden.

1.2 Problemformulering

Intentionen med att bevilja ekonomiskt bistånd, också kallat försörjningsstöd, är att tillfälligt hjälpa de som är i behov av ekonomiskt stöd för att så småningom nå självförsörjning. Detta kan göras genom att erbjuda arbetslösa klienter arbetsrelaterade insatser som stöd mot självförsörjning (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017). Enligt Socialstyrelsens riktlinjer så skall krav ställas på den arbetslösa individ som ansöker om försörjningsstöd att stå till arbetsmarknadens förfogande. Individen ska även aktivitetsrapportera till arbetsförmedlingen och ta det arbete som erbjuds och som bedöms lämpligt (SOSFS 2013:1). Ytterligare krav ställs är att individen ska delta i de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som erbjuds, exempelvis arbetsmarknadsutbildning, praktik, arbetsrehabiliterande åtgärder eller grundutbildning i svenska. Om godtagbara skäl föreligger så kan även den som inte står till arbetsmarknadens förfogande ha rätt till bistånd (ibid.).

Vid handläggning av ärenden ställs krav på att socialsekreteraren ska följa de ramlagar som finns vid bedömning om ansökningar (Hjort 2019, s. 168). När en arbetslös individ ansöker om försörjningsstöd ska planeringen för denna vara att ta del av planering mot arbetsrelaterad insats för att ha rätt till försörjningsstöd (Persson & Vikman 2014). Det huvudsakliga målet med aktiveringsprogram är för individen att komma ut i självförsörjning (ibid.). Enligt 4 kap. 4 § socialtjänstlagen så skall socialsekreterare låta individen ta del av sin planering. Samtidigt ska socialsekreterare enligt 4 kap. 5 § socialtjänstlagen neka ansökan om försörjningsstöd i de fall individen avböjer anvisad planering. Forskning visar på att klienter inte alltid frivilligt

deltar i anvisad planering, men måste enligt lag göra det (Smith et al. 2012). Detta gör att socialsekreterare ständigt måste göra en övervägning mellan att delvis se till klientens behov och önskemål men samtidigt grunda besluten utifrån juridiska villkor (Dunér & Nordström 2006, s. 430). Utifrån denna motstridighet är det av intresse att undersöka hur socialsekreterare resonerar kring dessa överväganden.

Det är många faktorer som spelar in vid val av insats för att få arbetslösa klienter att komma närmare arbetsmarknaden och vägen till självförsörjning (Brodkin & Majmundar 2010). Politiska faktorer, organisatoriska faktorer och hur socialsekreterare resonerar som en individuell faktor spelar in (ibid.). Hur socialsekreterare resonerar kan påverka bedömningar gällande huruvida försörjningsstöd beviljas eller inte utifrån det professionella handlingsutrymmet som socialsekreteraren besitter (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017). Det professionella handlingsutrymmet kan vara till fördel vad gäller att matcha klienter med olika typer av arbetsrelaterade insatser men kan samtidigt innebära att bedömningarna skiljer sig åt mellan socialsekreterare (ibid.). Det är därför relevant att undersöka vilka faktorer som påverkar socialsekreterarnas resonemang kring val av arbetsrelaterade insatser som kan erbjudas klienter.

Tidigare forskning tyder på att det är flera faktorer som kan bidra till hur socialsekreterare resonerar kring bedömningen gällande rätten till bistånd (Brodkin & Majmundar 2010; Stranz, Karlsson & Wiklund 2017). Det är därför av relevans att undersöka hur socialsekreterare resonerar gällande rätten till försörjningsstöd utifrån de arbetsrelaterade krav som ställs på klienten. Genom att göra denna undersökning så hoppas vi på att få en djupare förståelse för socialsekreterares resonemang och vilka faktorer som påverkar bedömningsprocessen.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka vilka faktorer som påverkar hur socialsekreterare resonerar kring de krav som ställs på arbetslösa klienter att delta i planerad arbetsrelaterad insats i förhållande till bedömningen av rätten till försörjningsstöd.

- Vilka resonemang för socialsekreterare kring val av arbetsrelaterad insats som kan erbjudas klienten?
- Vilka resonemang för socialsekreterare kring kraven som ställs på klienten för att kunna erhålla försörjningsstöd?

1.4 Förtydligande av begrepp

För att undvika otydligheter för läsaren så kommer begrepp att förklaras i detta kapitel.

1.4.1 Klient

Genomgående i arbetet så utgår vi från att beskriva den individ som ansöker om försörjningsstöd som "klient". Detta syftar till både de som inte tidigare ansökt om försörjningsstöd samt de som redan är aktuella och som ansöker om försörjningsstöd varje månad. Vi har valt att utgå från begreppet "klient" vid varje tillfälle som vi refererar till den som ansöker om försörjningsstöd för att få en röd tråd genom arbetet och för att minimera risken att läsaren blir konfunderad om flera olika begrepp används.

1.4.2 Socialsekreterare

Vid val av begrepp gällande de yrkesroller vi kommit i kontakt med i vår studie så har vi valt att benämna alla som deltagit i studien som "socialsekreterare". Vi har haft intervjuer med deltagare som inte har titeln socialsekreterare men väljer att använda detta begrepp av konfidentiella skäl och för att läsaren inte ska kunna urskilja eller koppla intervjupersonen till en särskild kommun.

1.4.3 Arbetsrelaterade insatser

I vårt syfte och problemformulering har vi använt oss av begreppet arbetsrelaterade insatser som syftar till vilka insatser som en socialsekreterare kan erbjuda arbetslösa klienter som ansöker om försörjningsstöd. När vi utgår ifrån begreppet arbetsrelaterad insats så syftar vi på de insatser som möjliggör för klienten att så småningom bli självförsörjande. Insatser som har framkommit av resultatet i denna studie är arbetsrehabiliterande åtgärder, deltagande i praktik, aktivitetsrapportering och kontakt med Arbetsförmedlingen. Vidare kan det också vara en arbetsmarknadsutbildning eller grundutbildning i svenska. Det är dessa insatser vi kommer att utgå ifrån när vi nämner begreppet arbetsrelaterade insatser. Samtliga insatser syftar till att klienterna så småningom ska närma sig arbetsmarknaden och vägen till självförsörjning.

1.5 Avgränsningar

I vår studie har vi kommit i kontakt med fyra kommuner och i respektive kommun har vi fått kontakt med två socialsekreterare. Vi har försökt att komma i kontakt med enbart socialsekreterare för att få en fördjupad förståelse kring socialsekreterares resonemang kring bedömning av rätten till försörjningsstöd och vilka överväganden som görs utifrån kraven som ställs på klient. I en kommun har vi kommit i kontakt med annan yrkesroll än socialsekreterare vilket beror på att kommunens arbetsfördelning ser annorlunda ut än de andra vi kommit i kontakt med.

2. Kunskapsläget

2.1 Litteratursökning

Vid genomgång av tidigare forskning för att besvara vårt syfte gällande vilka faktorer som avgör hur socialsekreterare resonerar kring krav som ställs på klienter i form av arbetsrelaterade insatser i förhållande till deras bedömning av rätten till försörjningsstöd, så sökte vi efter begrepp som bidrog till en fördjupad förståelse inom ämnet. Vi har utgått från empiriskt grundade begrepp från genomförda intervjuer där sökord som använts för att ta del av tidigare forskning bland annat har varit "handlingsutrymme/discretion", "brukarmedverkan", "aktiveringspolitik", "makt" och "socialbidrag/social assistance". De presenterade begreppen har sökts både på svenska och engelska eftersom en del forskning som var relevant för vår studie har publicerats på både svenska och engelska. Dessa begrepp har utifrån insamlad empiri kunnat bidra till teman som vi presenterar nedan utifrån rubriker som också är relevant kopplade till den forskning som vi kommer att utgå ifrån när vi analyserar materialet. Vid sökning av litteratur har vi även fått inspiration från vetenskapliga artiklar och tagit del av artiklarnas referenslistor för att söka oss vidare till relevant forskning för vår studie.

2.2 Socialsekreterarens handlingsutrymme inom organisationen

I detta avsnitt presenteras socialsekreterarens handlingsutrymme inom organisationen, vilket är relevant för att förstå hur socialsekreterares resonemang är avgörande för val av arbetsrelaterad insats. Vidare beskrivs socialsekreterare som en länk mellan samhällets medborgare och politiken (Thorén 2009, f. 132). Eftersom socialtjänsten är en politiskt styrd organisation så är riktlinjer och målsättningar i ständig förändring, vilket gör socialsekreterarnas arbete komplext. Socialsekreterare ska tillgodose klienternas behov

samtidigt som de har organisatoriska målsättningar att förhålla sig till. Om de organisatoriska målsättningar inte går jämnt med klientens behov utvecklas informella strategier vilket innebär vilka krav som ställs på klienten och vilka faktiska insatser som den kan erbjudas. De informella strategierna tyder på att det inte är klienternas behov som bedöms utan snarare vilka insatser och ekonomiska resurser organisationen erhåller. Socialsekreterare har mycket att förhålla sig till i sitt arbete; däribland yrkesroller med en stor handlingsfrihet, svårkontrollerade arbetsuppgifter och knappa resurser. Det innebär en komplex situation för socialsekreteraren som delvis måste anpassa planeringen utifrån klientens behov men samtidigt förhålla sig till de organisatoriska förutsättningarna och dess regler (ibid.).

Ett större handlingsutrymme kan innebära ett bättre bemötande gentemot klienten (Juul 2009), samtidigt kan det ökade handlingsutrymmet innebära ökade individuella bedömningar och klienten går minste om en rättvis bedömning och likabehandling (Byberg 2002; Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 54). Torbjörn Hjort (2019, s. 211) har kunnat urskilja en viss skillnad mellan de socialsekreterare som saknar yrkeserfarenhet och de som har en högre grad av yrkeserfarenhet som resulterar i att de med mer erfarenhet använder sitt professionella handlingsutrymme mer än de med mindre erfarenhet som istället utgår från organisationens riktlinjer.

Utifrån ett historiskt perspektiv så har det visat sig att vissa målgrupper i samhället varit mer marginaliserade på arbetsmarknaden och därmed haft ett större hjälpbehov vad gäller välfärdsinsatser (Johansson 2008, s. 106). Elisabet Cederlund (1992) menar att de sökande klienterna redan i den inledande kontakten kategoriseras enligt vissa kriterier som i sin tur kan spara in tid för socialsekreterarna genom att "normalfallen" hanteras rutinmässigt och extra tid kan avsättas för "undantagsfallen".

2.3 Aktiveringspolitik

Arbetsrelaterade insatser som vi hänvisar till i vår studie är en del av den aktiveringspolitik som vi presenterar nedan. Sveriges 290 kommuner ska arbeta utifrån ett tydligare arbetsmarknadspolitiskt perspektiv vid handläggning av ärenden gällande rätten till bistånd, vilket ligger till grund sedan slutet av 1990-talet när en ny socialtjänstlag (SFS 2001:453) utformades (Ulmestig 2009, s. 121). Det har sedan länge funnits ett ansvar hos kommunerna gällande aktivering i form av arbete bland individer som erhåller försörjningsstöd. Håkan Johansson (2008, f. 55) för en diskussion kring socialpolitik och presenterar teoretikern T.H

Marshall (1950) och hans begrepp det sociala medborgarskapet. T.H Marshall menar att varje medborgare har både rättigheter och skyldigheter gentemot samhället. Av de skyldigheter han presenterar som blev aktuella när välfärdsstaten började ta form på 1900-talets första hälft och fram till idag så har invånarna en skyldighet att arbeta. Dessa skyldigheter som han nämner är speglade utifrån samhällets normer, värderingar och arbetsetik vilket är en del av den svenska socialpolitiken som innebär att staten skall främja en hög grad av arbetsdeltagande i form av olika åtgärder (ibid.).

De krav som ställs på klienten att delta i aktiveringsprogram kan komma att bidra till att fler personer som erhåller försörjningsstöd kommer ut på arbetsmarknaden, trots att det inte alltid är frivilligt (Bergmark, Bäckman & Minas 2017). Det kan samtidigt vara kontraproduktivt och ineffektivt att ställa krav på ofrivilliga klienter att delta i program som de inte är motiverade att delta i (ibid.). I resultatet av undersökningen utförd av Stranz, Karlsson och Wiklund (2017) så framgår det att av de som ansöker om försörjningsstöd så får tre fjärdedelar bifall samtidigt som det bara är sex procent av de sökanden som erhåller någon typ av arbetsrelaterad insats.

2.4 Anpassning och brukarmedverkan

Enligt 4 kap. 4 § socialtjänstlagen så ska bedömning om lämplig arbetsrelaterad insats göras med skälig hänsyn till den enskildes individuella önskemål och förutsättningar.

Socialstyrelsen (2013) menar att det sker ett paradigmskifte där brukarens inflytande ska stå i centrum istället för myndigheternas och det finns argument som talar starkt för att brukarinflytande i ärenden gällande försörjningsstöd är bra för att minska maktobalansen i mötet mellan socialsekreteraren och klienten. Brukarinflytande som idé baseras på argument om demokrati men också som tanke att se klienter som kunskapskällor, vilket kan skapa effektiva insatser som leder till att mål om att nå självförsörjning uppfylls (Wollter 2019). Smith et al. (2012) menar att brukarmedverkan och engagemang kan ses som en fördel vid arbete med ofrivilliga klienter. Om motivation får större fokus i arbetet kan det öka möjligheten till ett större engagemang för individer som ansöker om försörjningsstöd om att försöka nå självförsörjning (ibid.).

De argument som Socialstyrelsen (2013) förespråkar för att tillgodose klienternas behov är bland annat serviceanpassning, effektivitet och egenmakt. Hjort (2019, s. 210) menar att en del av de personer som uppbär försörjningsstöd gör det under lång tid och det är

socialsekreterarens uppgift att säkerställa att personen har ett drägligt liv genom processen. Genom brukarmedverkan kan arbetet bidra till att klienten känner sig mer delaktig i de beslut som fattas (ibid.). Erik Eriksson (2015) skriver i sin avhandling att makten på fältet är starkt beroende av de anställdas vilja att förändra deras arbetssätt och inkludera ett brukarinflytande, samtidigt som de har en begränsad möjlighet att möta brukarnas önskemål eftersom de måste förhålla sig till organisationens förutsättningar och externa faktorer som politikernas beslut gällande budget.

3. Teoretisk utgångspunkt

I detta kapitel presenterar vi de teoretiska begrepp och perspektiv vi utgår ifrån när vi analyserar vår insamlade empiri. De begrepp som vi använder är gräsrotsbyråkrat och dess handlingsutrymme och makt kopplat till empowerment.

3.1 Gräsrotsbyråkrat och handlingsutrymme

1980 myntade Michael Lipsky begreppet *handlingsutrymme* samt teorin *street-level bureaucracies*, vilket på svenska oftast översätts till gräsrotsbyråkrat eller frontlinjebyråkrat (Lipsky 2010). Två kriterier behöver uppfyllas för att kallas gräsrotsbyråkrat, vilket de flesta socialsekreterare kan definieras som. Kriterierna är att byråkraten verkar inom en organisation som har direktkontakt med samhällets medborgare samt erhåller ett visst handlingsutrymme i arbetet med sina klienter (ibid.). Gräsrotsbyråkraten befinner sig inom en byråkratisk organisationsform som består av en hierarkisk struktur där man måste förhålla sig till generella regler (Lindkvist, Bakka & Fivelsdal 2014, f. 49). En socialsekreterare är representant för organisationen som den befinner sig inom och har ett handlingsutrymme som måste anpassas utifrån detta (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 16). Utifrån det teoretiska begreppet gräsrotsbyråkrat ges möjlighet för oss att ta del av socialsekreterarnas resonemang kring hur det är att jobba med klienterna i den direkta kontakten. Vidare hur handlingsutrymmet nyttjas och på vilket sätt socialsekreterare anpassar sig utifrån organisationens förutsättningar och målsättningar (Thorén 2009, f. 132).

Gräsrotsbyråkrater fattar beslut utifrån juridiska, organisatoriska och moraliska villkor (Dunér & Nordström 2006, s. 430). Varje människa är unik vilket gör klientarbetet komplext och varje enskilt ärende blir unikt. Det finns fyra olika typer av beslut som fattas vid en ansökan,

vilka baseras på de tre villkoren. Antingen beviljas ansökan, avslås ansökan, krävs en komplettering av ansökan eller så kontrolleras ansökan (ibid.). Ett beslut som anses självklart utifrån organisationens riktlinjer kan strida mot socialsekreterarens moraliska agenda i arbetet. I yrkesrollen är inte socialsekreteraren bara en organisationsrepresentant utan även en medmänniska (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 23). Om organisationen har alltför detaljerade riktlinjer och villkor kan gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme minskas och individuella bedömningar standardiseras (Dunér & Nordström 2006, s. 429). Då finns det risk att socialsekreteraren hamnar i konflikt mellan de moraliska villkoren och organisationens målsättningar (ibid.).

3.2 Makt

Roine Johansson (2007, s. 87) menar att begreppet organisation och begreppet makt hör samman och de teoretiska begreppen tillämpas ihop. Makt kan talas om som en positiv och negativ laddning, där positiv laddning innebär att socialsekreteraren kan utnyttja sin makt som ger klienten möjligheter och negativ laddning innebär att socialsekreteraren kan handla och ta beslut som missgynnar klienten (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 69). Utifrån det teoretiska begreppet makt så kommer vi i denna del av kapitlet att presentera två ståndpunkter som är relevanta för vår analys, nämligen socialsekreterarens makt vid beslutsfattande och klientens (möjlighet till) makt utifrån empowerment.

3.2.1 Socialsekreterares makt och beslutsfattande

Socialsekreteraren är i en särskild maktposition gentemot klienter som får försörjningsstöd och beslutsfattande gällande rätten till bistånd bygger enligt Anna Dunér och Monica Nordström (2006) på en strukturerad makt samt en avsiktlig makt. Den strukturerade makten syftar till hur socialsekreteraren utnyttjar sitt handlingsutrymme i förhållande till lagen och den avsiktliga makten utifrån socialsekreterarens professionalism och tidigare erfarenhet för att bedöma klientens behov. Huruvida socialsekreteraren utnyttjar sitt handlingsutrymme och maktposition kan variera utifrån hur kontrollerade de blir av organisatoriska faktorer och dess rutiner och beslutsfattandet blir därmed det som passar organisationen. Det kan finnas tillfällen då socialsekreterare utifrån sin avsiktliga makt hade valt att bifalla en ansökan men på grund av kontroll från organisationen och dess riktlinjer istället väljer att avslå ansökan (ibid.). Även om socialsekreterare besitter en viss makt och har ett stort handlingsutrymme så finns det tillfällen då de organisatoriska faktorerna väger tyngre.

Socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd handlägger ansökan utifrån de förutsättningar som framträder. Ett vanligt sätt att bedöma arbetsrelaterade insatser är det systematiska sättet att kategorisera de sökande klienterna (Hedblom 2009, f. 161). Kategorisering av klientens behov är ett sätt för yrkesverksamma att jämföra effekter av tidigare erfarenheter med liknande situation (Wollter 2019). Genom att kategorisera klientens behov och problem så kan val av insats ta stöd från vetenskaplig kunskap och professionella erfarenheter (ibid.). I vissa fall avgörs bedömning om rätten till bistånd utifrån vem det är som söker snarare än resonemangen kring ansökan, ett exempel kan vara om det är en person som söker frekvent eller den som ansöker om tillfällig hjälp (Hjort 2019, s. 169). Makten ligger i socialsekreterarens händer genom att göra individuella bedömningar utifrån delvis förutfattade meningar men också utifrån expertis och professionell kunskap om vad som bedöms vara lämpligt utifrån klientens behov.

Socialsekreterare bedöms ofta vara experter inom arbetsområdet och även problemen hos de personer som ansöker om bistånd (Heule, Knutagård & Kristiansen 2017). De är i en maktposition där de bedöms veta bäst om vad som är aktuellt för den sökande. Forskning visar att makten mellan socialsekreterare och klient bör utjämnas för ett bättre samarbete och ett mer hållbart resultat för att klienten ska bli självständig. Genom att se till den organisatoriska strukturen så ges möjlighet för socialsekreterare att inkludera klienten i arbetet och minska ojämlikheten mellan de sökande (ibid.).

3.2.2 Klientens makt och empowerment

Makt som teoretiskt begrepp är relevant för att undersöka hur klientens beroendeställning gentemot socialsekreterare ser ut och vilka möjligheter klienten har att påverka sin planering för att erhålla försörjningsstöd. Klientens makt i förhållande till socialsekreterarens är inte särskilt stort eftersom krav ställs på klient att delta i aktiveringsåtgärder för att kunna erhålla försörjningsstöd, vilket innebär att om den sökande klienten inte deltar i anvisad planering så finns risk för avslag på ansökan (Thorén 2009, s. 149). Klienten måste därför förhålla sig till de krav som ställs, annars har socialsekreteraren rätt att ge sanktioner (SOU 2007:2). Klienten har därför begränsade möjligheter att påverka sin situation om den väljer att inte tillmötesgå krav som socialsekreteraren ställer.

Empowerment är det begrepp som går att hänvisa till gällande klientens möjlighet till makt i beroendeställning till socialsekreteraren. Begreppet utgår enligt Regeringen (SOU 2007:2)

från den engelska termen “power” som representerar makt och kraft. Katarina H. Thorén (2009, s. 149) menar att empowerment i praktiken innebär att möjlighet ges till självbestämmande och inflytande för klienter att få vara med och påverka exempelvis lämplig planering som görs tillsammans med socialtjänsten. Självbestämmande är i sin tur en del av portalparagrafen i den socialtjänstlag (2001:453) som utformats. Krav ställs alltså enligt lagstiftning att klienter inom socialtjänsten skall ha rätt till att bidra och medverka till sin egen planering. Empowerment är starkt sammankopplat med relationsarbete i form av att arbetaren ska bidra med tillit och uppmuntran för den som tar del av välfärdssystemet (Wåhlin 2017). För att klienten ska känna en vilja till att förändra sin situation så krävs det att de känner sig motiverade samt att de känner en viss kontroll över sin situation (Dowling et al. 2011). Det krävs att socialsekreteraren bidrar till att klienten känner sig uppmuntrad till förändring för att återta makten över sitt liv, annars finns det risk att maktdimensionen tar över och klienten kan komma att uppleva sig misstänkliggjord (SOU 2007:2).

4. Metod och metodologiska överväganden

För att uppnå vårt syfte har vi tagit reda på hur socialsekreterare resonerar om och tolkar situationer som har med bedömning till försörjningsstöd och arbetsrelaterade insatser att göra. Vi har använt kvalitativa intervjuer och vinjetter. Vi valde att komplettera de kvalitativa intervjuerna med vinjetter för att få en bättre förståelse för intervjupersonernas normer och värderingar i en specifik situation (Bryman 2018, s. 320). Nedan presenterar vi tillvägagångssättet inklusive urvalsprocessen samt metodens tillförlitlighet och forskningsetiska överväganden kopplade till studien.

4.1 Förförståelse

Denna studie baseras delvis på egna erfarenheter som socialsekreterare inom försörjningsstöd. Detta kan ha påverkat de val vi gjort i studien. Eftersom vi har en viss erfarenhet inom ämnet så har frågorna i den utformade intervjuguiden (se bilaga 1) skapats utifrån denna förförståelse. De fiktiva case som presenterats i vinjettstudien (se bilaga 2) har likaså utformats med inspiration utifrån egna erfarenheter i arbetslivet. Vi valde att utforma samtliga case med olika typer av social problematik, ålder och varierande arbetslivserfarenhet. Vår förhoppning var att se hur socialsekreterarna resonerar utifrån personernas livssituationer. Vi har båda tidigare arbetslivserfarenhet i en av de kommuner som vi kommit i kontakt med vid insamlande av empiri. I en av kommunerna var även intervjupersonen medveten om vår

erfarenhet inom arbetsområdet och valde därför i vissa situationer att säga "du vet" istället för att utveckla sina svar. Detta gjorde att vissa svar inte gav en rättvis bild vid transkribering och bearbetning av material. Det var också svårt att ställa följdfrågor vid denna intervju eftersom det inte kom lika naturligt att genom nyfikenhet vilja veta mer, av denna anledning så blev insamlingen av det empiriska materialet från intervjun en aning snålare än andra utförda intervjuer.

4.2 Val av metod

Undersökningen som är utförd är en kvalitativ studie, vilket Bryman (2018, s. 454) ger att tonvikten läggs på ord i datainsamlingen. Med denna metod kan vi undersöka *hur* socialsekreterare resonerar genom ordvalen de gör. Den datainsamlingsmetod som använts är semistrukturerade intervjuer kombinerat med en vinjettstudie. En semistrukturerad intervju utgår från en intervjuguide som skapats efter ett antal teman som våra frågor kretsar kring, vilket gör att vi i en viss mån har kunnat hålla en struktur i intervjun (Bryman, 2018 s. 454). Med öppna frågor ges deltagaren möjlighet att formulera svaren på sitt egna sätt. I kvalitativa intervjuer är det intervjupersonens uppfattningar och ståndpunkter som är av intresse, inte att intervjupersonens egna intresse och förväntningar ska bekräftas. Vid semistrukturerade intervjuer finns det även möjlighet för den som intervjuar att ställa följdfrågor om det upplevs finnas utrymme för utvecklade resonemang kring temat i intervjun (ibid.).

Vinjettmetoden innebär att ett scenario skapas, det vill säga ett fiktivt fall, som deltagarna sedan ska göra en bedömning av (Kullberg & Brunnberg 2007, s. 176). Deltagarna i undersökningen gör en bedömning utifrån samma fiktiva fall vilket ger oss möjlighet att undersöka hur deltagarna resonerar. Att samtliga deltagare gör sina resonemang och gör sina bedömningar utifrån samma fiktiva case gör resultatet mer trovärdigt (ibid.). Detta gör vinjettmetoden lämplig utifrån undersökningens syfte.

Innan de kvalitativa intervjuerna påbörjades genomfördes en pilotintervju. Bryman (2018, f. 568) menar att de som intervjuar måste vara väl insatta i ämnet och förberedda för intervjun för att den skall bli så bra som möjligt (ibid.). Vi intervjuade en student på Socialhögskolan som har erfarenhet av att jobba inom ekonomiskt bistånd. Personen svarade på de frågor som ställdes och gav oss möjlighet att efter intervjun korrigera de frågor som verkade ha varit svåra för intervjupersonen att förstå och besvara samtidigt som vi fick möjlighet att öva på intervju som metod.

4.3 Tillvägagångssätt

I detta avsnitt presenterar vi grundligt hur vår arbetsprocess sett ut. För att studien skulle innehålla alla nödvändiga delar så har vi utgått ifrån Brymans (2018, s. 346) viktigaste steg vid en kvalitativ studie. Nedan presentera vi stegen utifrån rubriker som följer vår arbetsprocess. Vi har utformat frågeställningar och sedan tagit kontakt med intervjupersoner som utgör vårt urval. Efter det följer en beskrivning av vårt tillvägagångssätt för att samla in det empiriska materialet och hur detta bearbetats inför analys. I detta kapitel presenteras också hur arbetsfördelningen sett ut mellan författarna under arbetsprocessen.

4.3.1 Urval

För att komma i kontakt med professionella yrkesutövare så har vi via telefon och mail sökt enhetschefer inom försörjningsstöd. På så sätt har vi kommit i kontakt med deltagare som vi anser är relevanta utifrån studiens mål och syfte (Bryman 2018, s. 496). Dock blir vi beroende av enhetscheferna med detta tillvägagångssätt. Enhetscheferna har möjligheten att välja vilka som ska tillfrågas (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 40). Urvalet har avgränsats till anställda inom socialtjänsten som arbetar med arbetslösa klienters planering kopplat till arbetsrelaterade insatser. Detta menar Bryman (2018, s. 496) är ett målstyrt urval eftersom studien riktar in sig på personer som är relevanta för de frågeställningar som utformats. Ett målstyrt urval går inte att generalisera utifrån en population eftersom forskningspersonerna inte valts på ett slumpmässigt sätt (ibid.).

Utbildning och yrkeserfarenhet skiftar bland dem som arbetar med kommunala arbetsrelaterade insatser. De intervjupersoner som intervjuats har inte enbart varit socialsekreterare eftersom kommuners organisationer är strukturerade på olika sätt. En och samma yrkestitel kan i två olika kommuner ha olika arbetsuppgifter. Det kan påverka deltagarnas svar och bedömningar i intervjuerna och vinjetterna eftersom de har olika fokus i arbetet. Dock har vi, utifrån de kommuner vi kommit i kontakt med, blivit hänvisade till de personer som arbetar med klienter utifrån arbetsrelaterade insatser samt som var tillgängliga för att delta i studien vid aktuell tidpunkt.

I processen att försöka komma i kontakt med intervjupersoner så har det resulterat i ett visst bortfall. Ett bortfall innebär enligt Bryman (2018, s. 227) att vissa intervjupersoner är svåra att få tag på, inte vill samarbeta eller av annan anledning är oförmögna att delta i undersökningen. Vid rekryteringsprocessen ringde vi runt till olika kommuner i Skåne och av

dessas kom vi i kontakt med tio kommuner. De personer som vi först kom i kontakt med var enhetschefer inom ekonomiskt bistånd i samtliga kommuner. Flertalet av de enhetschefer vi varit i kontakt med har behövt kontaktas ett flertal gånger för att få ett definitivt besked, vilket har varit tids- och energikrävande. En vecka efter att vi kommit i kontakt med respektive kommun skickades även ett påminnelsemail eller så ringde vi ytterligare en gång till verksamhetschefen för att påminna om undersökningen i förhoppning om att fler deltagare ville delta i studien.

Vanligtvis genomförs kvalitativa intervjuer tills en teoretisk mättnad uppstår (Bryman, 2018 s. 499). Det innebär att när intervjuaren når känslan av att det inte framkommer nya uppfattningar eller resonemang i intervjuerna blir studien "mätt" på empiriskt material (ibid.). I studiens tidiga skede bestämde vi oss för ett deltagarantal på åtta eller nio personer. Detta gjorde vi inte på grund av att vi visste att det skulle uppstå en teoretisk mättnad då, eftersom det är omöjligt att förutspå när det sker. Detta val gjordes istället på grund av tidsaspekten i undersökningen. Vi visste redan då att vi inte skulle hinna genomföra fler intervju- och vinjettstudier, samtidigt som åtta-nio deltagare kunde ge oss tillräckligt med empiriskt material för att resultatet skulle bli relevant utifrån studiens syfte.

4.3.1.1 Bortfall

Målet var att få komma i kontakt med tio personer totalt, med förhoppning om två till tre socialsekreterare från varje kommun. Slutligen visade åtta deltagare från fyra olika kommuner intresse för att delta i undersökningen. Detta resulterade i ett bortfall om sex kommuner som inte svarade eller visade intresse och att vårt mål om tio personer resulterade i ett bortfall om två personer då vi endast fick tag på åtta intervjupersoner.

Bearbetning av utförda vinjetter resulterade en fråga i bortfall av två av respondenterna, detta eftersom deras yrkesroll skiljde sig från de övriga respondenterna som deltog i undersökning och de hade inte befogenhet att göra en bedömning i frågan.

4.3.2 Intervjuernas genomförande

Innan påbörjad intervju utformade vi en intervjuguide (se bilaga 1) som vi utgick ifrån vid intervjuernas genomförande. Intervjuerna har genomförts på deltagarnas arbetsplatser, dels för att kunna få en syn över hur arbetsplatsen såg ut och dels för att inte ta upp mer tid än nödvändigt från deltagarna och deras arbetsuppgifter (Bryman 2018, s. 567). Deltagarna har

innan intervjun fått ta del av information kring studien, som sedan vid intervjun åter förmedlades till dem. Samtliga deltagare gav samtycke till inspelning av intervjun vilket i kvalitativa intervjuer är viktigt för analysen. Genom att göra en inspelning av intervjun så gick vi inte miste om möjliga specifika begrepp eller uttryck som sades under intervjun. Om intervjuerna enbart skulle dokumenteras genom anteckningar riskeras viktiga data, exempelvis särskilda begrepp från intervjuerna att försvinna. (ibid.). Innan varje påbörjad intervju har en samtyckesblankett lämnats för deltagaren att skriva under, detta för att säkerställa att respondenten skulle känna sig trygg i att inte kunna bli identifierad och därmed kunna svara så ärligt som möjligt på frågorna. Deltagaren informerades att det inte fanns tvång att svara på de frågor som inte upplevdes bekväma att svara på samt att deltagaren hade rätt att avsluta intervjun när än den önskar.

Bryman (2018, s. 565) menar att de teman och frågor som skapas i intervjuguiden bör ha en koppling till studiens syfte och frågeställningar för att underlätta bearbetningen av det empiriska materialet. Vid utformning av vår intervjuguide utgick vi från fyra olika teman för att få en djupare förståelse för hur socialsekreterare resonerar kring kraven som ställs på klienter, handlingsutrymmet i yrkesrollen, planering i förhållande till arbetsmarknaden samt undantagsfall vid bedömningar. Genom de frågor som utformades hade vi en förhoppning på att förstå hur socialsekreterare resonerande kring vilka arbetsrelaterade insatser som organisationen erhåller samt vilka krav som ställs på klienter för att erhålla försörjningsstöd. Genom vår förförståelse kunde vi utforma teman och frågor som vi upplevde var relevanta för att kunna besvara studiens syfte och frågeställningar. Utifrån insamlade empiriska materialet har vi kunnat identifiera relevanta teoretiska begrepp som vi sedermera utgått ifrån i vår analys.

4.3.3 Vinjetternas genomförande

Våra intervjuer har fungerat som en kombinerad metod tillsammans med vinjetterna. När deltagarna har genomfört vinjetterna så gjorde de det ensamma i rummet för att inte uppleva sig iakttagna. För att vår insamlade empiri ska vara tolkningsbar krävs det att vinjetterna är realistiska och kan bedömas utifrån deltagarnas professionella yrkesroll (Kullberg & Brunnberg 2007, s. 182).

Samtliga deltagare har fått ta del av samma fiktiva case. Vinjetterna presenterades till följd av 30 minuters intervju. Innan vinjetterna lämnades över till respondenten informerades

respondenten om att den inte behöver svara på de frågor som känns obekväma att svara på och att även dessa faller under konfidentialitetskravet och därmed inte kommer kunna spåras till personen som svarar.

4.3.4 Bearbetning av material

Eftersom den utförda undersökningen har delats upp i två delar vid insamling av empiriskt material, intervjuer samt vinjetter, så har materialet bearbetats på olika vis. Detta redovisas nedan.

4.3.4.1 Intervjuerna

Vid bearbetning av intervjuerna så har det empiriska materialet granskats och diskuterats gemensamt gällande vad som varit relevant, viktigt och förvånande direkt efter varje genomförd intervju. Eftersom en inspelning gjorts vid respektive intervju så blev nästa del vid bearbetning av materialet att transkribera. Detta har gjorts samma dag eller nästkommande dag för att inte riskera att intryck och situationer skulle riskeras att glömmas bort (Bryman 2018, s. 579). Vid transkriberingen valde vi att följa David Wästerfors (2004, s. 27) exempel och valde till en början att ordagrant skriva ner uttryckligt talspråk som exempelvis “liksom”, “du vet” och “typ”, för att sedan ta bort orden eftersom citaten blev för detaljerade. Av denna anledning har vissa meningar korrigerats som kommer att presenteras i analysen.

Därefter kodades det empiriska materialet vilket innebär att vi sorterade, reducerade och kategoriserade materialet. Vid kodningsprocessen har vi utgått från en fokuserad kodning vilket enligt Bryman (2018, s. 514) innebär att tyngd läggs på de begrepp som ger mest information och som är av mer analytisk vikt. Vid kodning av materialet togs relevanta begrepp ut som kan hanteras analytiskt i förhållande till vår undersökning. Sedan diskuterade vi vilka resonemang som framkommit från det empiriska materialet. Genom att göra detta kunde vi också tydligare finna relevanta kategorier att utgå ifrån. Diskussioner oss emellan resulterade i vilka delar som var relevanta för att kunna besvara vår frågeställning och materialet sorterades sedan utifrån detta. Slutligen så analyserades det insamlade materialet för att utgöra resonemangens betydelse. Utifrån denna process skapades kategorier som kunde relateras till relevanta teman som var applicerbara utifrån teoretiska utgångspunkter. I denna del av processen valdes att sammanföra vissa teman eftersom vi insåg att de kunde sammankopplas och begreppen kunde relateras till varandra.

4.3.4.2 Vinjetterna

Vid bearbetning av vinjetterna så läste vi hur respektive respondent resonerat i de case som presenterats. Detta gjordes förutsättningslöst för att få en bredare förståelse av innehållet. Nästa steg innebar sedan att det empiriska materialet kodades utifrån samma tema och begrepp som framkom vid bearbetning av intervjuerna. Detta gjordes för att få en tydligare bild av socialsekreterares resonemang från både intervju och vinjett.

4.3.5 Arbetsfördelning

Valet gjordes att det främst skulle vara en av oss som håller samtliga intervjuer för att språket och frågorna i intervjuerna inte skulle skilja sig åt för mycket. Samtidigt har den andra personen antecknat under intervjuernas gång och tillkommit med följdfrågor vid behov.

Kodning och transkribering av intervjuerna delades upp och gjordes var för sig. Sedan kollade vi gemensamt igenom varandras kodning för att säkerställa att inget viktigt missats och att vi tänkt likadant. Vi har gemensamt funnit gemensamma teman vid bearbetning av material och relevant teoretisk utgångspunkt för att analysera materialet.

4.4 Undersökningens tillförlitlighet

Ofta talas det om validitet och reliabilitet i förhållande till undersökningens kvalitet. Dessa begrepp är inte lika applicerbara i kvalitativ forskning som i kvantitativ forskning. Därför menar vissa forskare att andra begrepp och kriterier behövs för att avgöra en kvalitativ undersöknings kvalitet (Bryman 2018, s. 467). Validitets- och reliabilitetsbegreppen appliceras för att tolka och generalisera en tydlig bild av verkligheten, vilket inte speglar den kvalitativa forskningsstrategin (ibid.). Vår undersökning har haft som syfte att undersöka hur socialsekreterare resonerar och vad orden betyder.

Tillförlitlighet och äkthet är den kvalitativa forskningens motsvarighet till validitet och reliabilitet (Bryman 2018, ff. 467). Tillförlitlighet delas in i delkriterierna *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* och *en möjlighet att styrka och konfirmera*. Äkthet delas in i delkriterierna *rättvis bild*, *ontologisk autenticitet*, *pedagogisk autenticitet*, *katalytisk autenticitet* och *taktisk autenticitet* (ibid.). I vår studie är det främst delkriterierna *trovärdighet*, *möjlighet att styrka och konfirmera* samt *rättvis bild* som är av relevans att presentera.

4.4.1 Tillförlitlighet

Trovärdigheten i undersökningen skapas genom att genomförandet utgår från de regler och etiska principer som finns samt att undersökningens resultat rapporteras till de personer som deltagit i undersökningen (Bryman 2018, s. 467). Samtliga deltagare har uttryckt en önskan om att få ta del av resultatet, vilket självfallet kommer tillgodoses. Den sociala verkligheten kan tolkas på olika sätt, och detta ger deltagarna möjlighet att bekräfta ifall deras syn på den sociala verkligheten uppfattats korrekt. Vanligtvis sker detta innan publicering, men samtliga deltagare har uttryckt att få ta del av resultatet när studien är klar. Ingen har uttryckt en önskan om att få ta del av materialet innan publicering (ibid.). Det i sig skapar viss kritik mot studiens tillförlitlighet eftersom respondentvalideringen uteblir.

Möjlighet att styrka och konfirmera innebär att studien ska genomföras av att ha genomförts i god tro. Forskarna ska vid egna erfarenheter vara medveten om dessa så att de inte påverkar studiens resultat (ibid.). Utifrån egna yrkeserfarenheter inom försörjningsstöd finns det en risk att vi haft förutfattade meningar vilket i sin tur kan haft en påverkan på studien. Dock har vi ständigt haft detta i åtanke för att minimera riskerna som kan ha en påverkan på studiens genomförande och resultat.

4.4.2 Äkthet

För att undersökningen ska uppvisa en äkthet krävs det att undersökningen bidrar till en *rättvis bild* över de resonemang som framkommer i undersökningen (Bryman 2018, s. 470). Det innebär att det empiriska material vi insamlat ska tolkas rätt och att samtliga deltagares resonemang ska presenteras i studiens resultat, förutsatt att det är relevant för att besvara studiens syfte. Detta har gjorts genom att resonemang presenterats från både intervju- och vinjettstudien.

4.5 Metodologiska överväganden

Eftersom kommunerna har olika system så innebär det också att vi kommit i kontakt med olika yrkesroller i vår undersökning. Trots att vi upplever att de intervjupersoner vi kommit i kontakt med var bäst lämpade för undersökningen så ställer vi oss också kritiska till urvalet. Eftersom de personer som intervjuats har olika yrkesroller och arbetar i olika team inom organisationer kan deras resonemang skilja sig åt på grund av detta. Det kan innebära att resultatet presenterar en felaktig bild av hur socialsekreterare resonerar eftersom det finns en risk att resonemang skiljer sig åt utifrån yrkesroll.

Vi har gjort en vinjettstudie som komplement till intervjuerna. Det finns vissa utmaningar med att genomföra en vinjettstudie. Först och främst måste de fiktiva fallen vara realistiska och stämma överens med den verklighet som deltagarna känner igen (Kullberg & Brunnberg 2007, s. 189). Dessutom är inte alltid bedömningarna överensstämmande med hur de skulle blivit om det fiktiva fallet varit en del av det vardagliga arbetet, då kan ett dilemma eller en svår situation diskuteras med kollegor (ibid.). Vid ett av intervjutillfällena påpekade respondenten att de case som presenterats inte gick att göra fullständiga bedömningar utifrån, eftersom de saknades viss relevant information. Vid varje case valde vi att inte skriva ut för mycket information, delvis för att respondenten inte skulle bli överväldigad av information och därför inte svara. Detta styrktes också av en annan deltagare men som samtidigt uttryckte att vissa av de ärenden som bedömning ska göras så får de inte mycket mer information än de fiktiva case vi utformat men tar trots det beslut, vilket personen ansåg var problematiskt i sig. Våra deltagare hade dessutom enbart 30 minuter på sig att göra fem olika bedömningar.

I början i valet av metod gjordes valet att utföra intervjun för att sedan komplettera med en vinjettstudie. I efterhand har vi funderat över om resultatet hade kunnat se annorlunda ut om vi istället hade presenterat vinjettstudien för socialsekreterarna innan intervjuerna påbörjades. Om vinjettstudien hade utförts först hade vi kunnat ställa följdfrågor och be dem att utveckla sina svar. Genom att ställa följdfrågor i intervjuerna så hade insamlad empiri av vinjetter och intervjuer kunnat analyseras tillsammans. Eftersom de utförts avskilt från varandra så måste materialet analyseras var för sig. Av de svar som framkommit av vinjetterna i utförd studie saknar vi utvecklade svar som tydliggör deras resonemang bakom bedömningen. Om valet att utföra vinjettstudien före intervjun gjorts så skulle vi utfört en ostrukturerad intervju istället. Bryman (2018, s. 563) menar att en ostrukturerad intervju innebär att låta respondenten svara fritt utifrån den fråga som intervjupersonen ställer. Intervjuaren saknar intervjuguide och utformar istället frågorna efter hand utifrån det som är intressant. Genom att utföra en ostrukturerad intervju hade vi kunnat ställa frågor kring socialsekreterares resonemang i respektive case för att sedan låta socialsekreteraren resonera fritt kring bedömningarna. Skillnaden mellan tillvägagångssätten skulle kunna innebära olika resultat, det behöver dock inte innebära att det ena resultatet är mer värdefullt än det andra för att besvara vårt syfte med studien.

När vinjettmetoden genomförs med skriftliga case blir det lätt för deltagaren att överblicka innebörden i texten samt att vi får en bra överblick av deltagarens svar (Trygged 2005, s. 218). Det är en fördel med den använda metoden. Det kan dock vara svårt för deltagarna att ge fullständiga svar om de upplever vinjetterna som bristfälliga och behöver kompletterande information. (ibid.) Vinjett som metod bedöms som lämplig för att kunna urskilja eventuella värderingar och attityder som kanske inte framkom under de utförda intervjuerna. I efterhand har vi diskuterat om vinjettstudien hade bidragit till tydligare resonemang om den hade utförts innan intervjuerna. Om detta hade gjorts hade följdfrågor kunnat ställas vid intervjun som utvecklat svaren i vinjetterna. Detta hade i sin tur kunnat bidra till ökad förståelse för socialsekreterarnas resonemang och bedömning. Eftersom detta inte gjorts så har vinjettsvaren lämnat utrymme för tolkning som bidragit till att de varit svåra för oss att analysera.

4.6 Forskningsetiska överväganden

Vid varje inbokat möte med deltagarna i undersökningen har syftet med vår undersökning presenteras samt de etiska principerna som är aktuella, det vill säga information- och samtyckeskravet, frivilligheten och anonymiteten av att delta i undersökningen (Bryman 2018, s. 126). För att säkerställa att personerna blivit informerade om samtliga etiska principer så har en samtyckesblankett utformats som lämnats vid varje intervju som respektive deltagare fått signera (se bilaga 3). Samtyckesblanketten innehåller samtliga etiska principer nämnda ovan. Vi har också, som enligt Bryman (2018, s. 137) är en viktig del av samtyckeskravet, informerat deltagaren om att personen när som helst under intervjun får lov att avbryta samt att det inte finns krav för personen att svara på de frågor som hen inte ville och att det inspelade materialet kommer att raderas så fort undersökningen är genomförd.

Innan varje påbörjad intervju har samtliga deltagare fått förfrågan om de samtycker till att en inspelning av intervjun utförs. Genom att göra en inspelning av intervjun så finns möjligheten för intervjupersonerna att kunna ställa sig frågvisa ifall vissa delar av analysen tolkats fel eller påverkats av forskarens tolkningar eller värderingar (Bryman 2018, s. 428). Under intervjuerna informerades samtliga deltagare om att inspelningarna och det transkriberade materialet kommer att raderas och inte användas i andra undersökningar än denna som utförs, vilket är en del av den etiska principen vilket benämns som nyttjandekravet. Av denna anledning har intervjupersonerna inte möjlighet att möta vår tolkning som görs i analysen på så vis som nämnt ovan. Det behöver dock inte enbart ses som en nackdel då deltagarna kan

garanteras att intervjuerna enbart kommer att användas till denna undersökning samt att det minskar risken att materialet går att koppla till den specifika organisationen eller personen.

Eftersom organisationer i de kommuner vi kommit i kontakt med har olika arbetsfördelning och system inom organisationen så finns det en risk att det går att koppla till en viss kommun om läsaren har en förförståelse eller erfarenhet inom arbetsområdet och de kommuner som deltagit i undersökningen. Vi har därför på bästa möjliga sätt försökt avidentifiera den information som skulle kunna gå att koppla till särskild kommun genom att exempelvis utgå från samma begreppsanvändning även om olika kommuner benämner de olika.

5. Resultat och analys

Nedan presenteras de resultat som framkommit genom utförda intervjuer och vinjetter vilket vidare kommer att analyseras genom teoretiska begrepp. De teoretiska begrepp som vi kommer utgå ifrån när vi analyserar resultatet är gräsrotsbyråkrati, handlingsutrymme, makt och empowerment. Resultatet kommer att presenteras i rubriker utifrån de faktorer som socialsekreterarna resonerat kring i utförda intervjuer och vinjetter.

5.1 Organisatoriska förutsättningar

I denna studie har vi haft som avsikt att undersöka hur socialsekreterare resonerar kring vilka faktorer som kan påverka val av arbetsrelaterade insatser i förhållande till rätten av försörjningsstöd. En av faktorerna som socialsekreterarna nämnt är att de måste förhålla sig till de organisatoriska förutsättningarna, bland dessa är vilka resurser som finns att tillgå. I detta kapitel kommer socialsekreterarnas resonemang kring följande att presenteras.

5.1.1 Socialsekreterare som gräsrotsbyråkrat

En av de frågor vi ställt till samtliga socialsekreterare som deltagit i undersökningen är vilka faktorer som påverkar de krav som ställs på klienterna för att nå självförsörjning.

Socialsekreterare har resonerat kring olika faktorer men en av de mest nämnda är att de är styrda av politiken och att de måste utföra arbetsuppgifterna utifrån vad politikerna beslutat. Socialsekreteraren i en av kommunerna menar att politikerna inte alltid vet bäst och att de inte alltid tar hänsyn till erfarenheten av dem som jobbar på "individnivå". Dunér och Nordström (2006) menar att socialsekreterare i vissa fall måste fatta beslut utifrån organisatoriska

förutsättningar vilket kan innebära att den makt som socialsekreteraren besitter blir begränsad. Detta är det som kallas för de juridiska, organisatoriska och moraliska villkoren, där dessa villkor ibland kan krocka med varandra (ibid.). Socialsekreteraren beskriver en situation där den inte håller med om de beslut som fattats av politikerna men känner sig tvungen att förhålla sig till dessa beslut trots det. I detta exempel kan man se att de juridiska villkoren väger tyngre än de som benämns som moraliska villkor som mer speglar klientens behov i den givna situationen. Att socialsekreterare i samtliga kommuner behöver förhålla sig till organisatoriska förutsättningar beror på att organisationen, det vill säga socialtjänsten, är uppbyggd enligt en byråkratisk organisationsform (Lindkvist, Bakka & Fivelsdal 2014, f. 49).

Det som de flesta av socialsekreterarna uttrycker stämmer bra överens med det som Thorén (2009, s. 132) skriver om hur socialsekreterare måste förhålla sig till svårkontrollerade arbetsuppgifter, knappa ekonomiska resurser och yrkesroller med en stor handlingsfrihet. Det innebär en komplex situation för socialsekreteraren som delvis måste anpassa planeringen utifrån klientens behov men samtidigt förhålla sig till organisatoriska förutsättningar och regler (ibid.). Man skulle kunna beskriva detta som en korrelation mellan organisationernas resurser och struktur samt individuella bedömningar och ställa sig frågande kring hur handlingsutrymmet nyttjas. En av intervjupersonerna uttrycker:

Men jag känner att planeringen inte alltid är i direkt korrelation med om personerna blir självförsörjande eller inte.

Socialsekreteraren för ett resonemang kring hur de måste förhålla sig till de arbetsrelaterade insatser som organisationen ställer som krav och som ska ingå i planeringen. De måste förhålla sig till dessa krav även om socialsekreteraren själv inte nödvändigtvis håller med om att den planeringen kommer leda till att personen blir självförsörjande. Detta kan kopplas till det teoretiska begreppet gräsrotsbyråkrat som innebär att socialsekreteraren som gräsrotsbyråkrat måste nyttja sitt handlingsutrymme utifrån organisationens resurser och målsättningar (Thorén 2009, f. 132).

Resonemang förs av socialsekreterare i intervjuerna att det är lättare att ställa krav på de som står närmare arbetsmarknaden på att de ska aktivitetsrapportera och göra allt vad de kan för att bli självförsörjande. Om de av någon anledning skulle missa att göra det någon månad, och om inga särskilda omständigheter framkommer som talar för en annan bedömning, så får de

avslag på sin ansökan. Detta skulle kunna kopplas till att de som står närmare arbetsmarknaden är de som Cederlund (1992) menar hanteras som ett "rutinmässigt ärende". Redan vid inledande kontakten kategoriseras klienterna enligt vissa kriterier för att effektivisera socialsekreterarnas arbete. Detta innebär att socialsekreterare får mer utrymme till att resonera kring lämplig planering för de personer som står längre från arbetsmarknaden och där planeringen inte är lika "självklar".

Vid varje intervju så har frågan ställts om vilka krav som organisationen kräver att socialsekreterare ställer på arbetslösa klienter som erhåller försörjningsstöd. En socialsekreterare uttrycker "folk ska veta om att de måste göra det här och gör de inte det så får de ett avslag.". Samtliga socialsekreterare instämmer att kraven är tydliga, det vill säga att individen ska följa den planering som gjorts med socialsekreterare. En av socialsekreterare utgår från "Som det står i socialtjänstlagen, att du ska göra allt du kan för att komma ut i självförsörjning.". Socialsekreteraren resonerar samtidigt kring de tillfällen där kraven varierar:

Sen är det ju vissa personer som av olika anledningar har svårt för det eller som står som arbetssökande med förhinder och inte behöver aktivitetsrapportera. Och då är minimikravet att komma på våra möten. Så att det kan ganska individuellt. Vi försöker se individen.

Socialsekreteraren har i detta fall möjlighet att nyttja den makt som Nordström (2006) benämner som den avsiktliga makten. Möjlighet finns att genom tidigare erfarenhet och professionella kunskaper bedöma vad som är lämpligt för varje individ. Heule, Knutagård och Kristiansen (2017) menar att socialsekreterare bedöms vara experter som vet vad som är bäst för klienten, trots att det många gånger också kan vara till nackdel för klienten. En nackdel skulle kunna vara att olika bedömningar görs för personer med liknande problematik, detta utvecklas nedan i kapitlet 5.2.2 *Utrymme för självständiga bedömningar*.

5.1.2 Resurser

I utförda intervjuer har frågan ställts om vilka arbetsrelaterade insatser samtliga kommuner har att erbjuda sina arbetslösa klienter. Det har framkommit att utbudet av arbetsrelaterade insatser skiljer sig åt mellan de olika kommunerna. Socialsekreterare nämner att det kan bero

på de ekonomiska resurserna som finns att tillgå utifrån hur kommunen valt att fördela sina resurser. Socialsekreterare menar att det kan avgöra vilka arbetsrelaterade insatser som socialtjänsten har möjlighet att erbjuda sina arbetslösa klienter. I några av kommunerna så är det socialsekreteraren själv som styr planeringen gällande arbetsrelaterade insatser och i andra kommuner finns det ett kontaktnät eller samarbete med andra "enheter" som sköter den planeringen. I resultatet av intervjuerna har vi kunnat urskilja ett visst mönster som visar på att de större kommunerna har fler insatser att erbjuda. Socialsekreterare nämner att i mindre kommuner så tvingas de till samarbete med de större kommunerna då resurser i form av insatser saknas. Detta framkom tydligt i diskussionen kring arbetsförmedlingens reformering där socialsekreteraren menar att deras klienter måste ta sig till en annan kommun för att få kontakt med sin handläggare. Detta beskriver socialsekreteraren som en begränsning och som i sin tur kan påverka klienten negativt. I en av kommunerna resonerar socialsekreterare kring kommunens resurser och uttrycker:

Man får ju utgå utifrån de resurser man har. Sen så finns det säkert många andra saker som hade varit bra för klienten som inte vi har. Men man får ju utgå från det man har, och då har jag ju ganska stor frihet att välja på det vi har.

Socialsekreteraren resonerar kring handlingsutrymmet som de besitter i sin yrkesroll och som de bedömer är ganska stort. Samtidigt så begränsas socialsekreteraren att kunna erbjuda det som anses vara det bästa för klienten utifrån organisatoriska förutsättningarna och de resurser som finns att tillgå. Detta kan kopplas till Erikssons (2015) avhandling gällande politikernas prioriteringar om ekonomiska resurser som extern faktor där dessa beslut kan påverka vilka möjligheter som socialsekreterare har att erbjuda bäst lämpad arbetsrelaterad insats för klienten.

I en av de mindre kommunerna säger socialsekreteraren "vi är en liten kommun med rätt så begränsad budget, begränsade resurser". Socialsekreterare erhåller ett visst handlingsutrymme, men då resurserna är begränsade minskar även möjligheterna för socialsekreteraren att göra en individuell bedömning utifrån klienternas behov av lämplig insats. Alla socialsekreterare nämner att arbetsförmedlingen har varit en viktig resurs som inte längre finns tillgänglig på samma sätt som tidigare. Sex av sju intervjuade socialsekreterare menar att det påverkat hur förväntningarna på klienterna ser ut i kontakt med arbetsförmedlingen under reformeringen. Tre av de kommuner vi kommit i kontakt med har

även uttryckt att det just nu är "kaos" i förhållande till arbetsförmedlingens reformering och kontakten som de har med enheten. Resonemang förs att många klienter inte har en stabil kontakt med handläggare och att kraven på aktivitetsrapportering till viss del på grund av detta har förändrats. Att samarbetet med arbetsförmedlingen bedöms vara kaotiskt enligt socialsekreterare på grund av reformeringen så kan det tolkas ha varit en viktig resurs för organisationerna.

5.2 Handlingsutrymme och individuella bedömningar som faktor

I studien har det framkommit att en faktor som påverkar val av arbetsrelaterad insats är hur organisationen lämnar utrymme för socialsekreterarens handlingsutrymme för att fatta beslut. Kraven är tydliga enligt lag och riktlinjer. Nedan beskrivs socialsekreterarnas resonemang för hur lagen kan tolkas utifrån klientens behov.

5.2.1 Förutsättningar för socialsekreterarens handlingsutrymme

Vid handläggning av ärenden ställs krav på att socialsekreteraren ska följa de ramlagar som finns vid bedömningar om ansökningar (Hjort 2019, s. 168). Trots detta nämner två av åtta socialsekreterare att 4 kap. 1 § socialtjänstlagen är godtycklig och likaså organisationens riktlinjer. Detta benämner de som en möjlighet att tolka lag och riktlinjer utifrån klientens behov, så länge beslutet går att motivera. En socialsekreterare säger:

Våra riktlinjer är inte jättetydliga. Vi har liksom inte utskrivet att exakt såhär ska vi göra när det är så här. Utan man får anpassa det ganska mycket.

samtidigt som en annan uttrycker:

Det är det som är grejen att 4 kap. 1 § socialtjänstlagen [...] den är så himla luddig, man kan egentligen godkänna typ allt. Tekniskt sett.

Socialsekreterares resonemang utifrån citaten ovan går att tolkas som att det handlingsutrymme som de besitter möjliggör ett anpassande av arbetsrelaterade insatser går att anpassa utifrån klientens behov. Detta går att koppla till det teoretiska begreppet makt som Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 69) menar kan ha både av positiv och negativ laddning. Socialsekreteraren säger att de ofta använder den maktposition de besitter som en

positiv laddning, det vill säga till det som är till fördel för klienten. Samtliga socialsekreterare uttrycker att de kan fatta beslut på egen hand såvida det inte skiljer sig från organisationens riktlinjer. Om ärenden skiljer sig från det Cederlund (1992) beskriver som "normalfall" så måste ärendet dras med chef eftersom de inte har befogenhet att fatta komplexa ärenden på egen hand. I en av intervjuerna uttrycker socialsekreteraren dock att chefen har mycket förtroende för sina anställda och att komplexa ärenden inte alltid behöver gå via chefen. Chefen finns alltid tillgänglig för sina anställda för att "bolla idéer" om socialsekreteraren skulle önska det. Socialsekreteraren resonerar att handlingsutrymmet går att nyttjas om det går att motivera och argumentera för bedömning av arbetsrelaterad insats eller rätten till bistånd. Om socialsekreteraren bedömer beslutet vara lämpligt för klienten så skulle chefen inte motsätta sig den bedömningen.

5.2.2 Utrymme för självständiga bedömningar

Intervjupersonerna säger att de måste anpassa planeringen utifrån klientens individuella behov. Lagen 4 kap. § 1 säger är att alla som ansöker om försörjningsstöd ska göra vad de kan för att bidra till sin självförsörjning. Lagen säger samtidigt att annan bedömning kan göras om särskilda skäl talar för det.

Det kan ju vara väldigt mycket problematik kring en person som vi ser att den här personen, att det inte är aktuellt att den kommer gå mot arbetsmarknaden, utan man kanske istället ska gå mot andra ersättningar. [...] Och då är det ju inte riktigt aktuellt med planering där. Till exempel om det är mycket missbruk inblandat så kanske man ska gå in med behandling först innan det blir aktuellt.

Vi tolkar det socialsekreterare resonerar kring att andra krav ställs på vissa målgrupper, som exempelvis personer med missbruksproblematik, än att enbart främst fokusera på aktiveringsåtgärder som lämplig planering. Ett exempel på det framgår i case två i vinjettstudien där den sökande individen har ett pågående missbruk. Enligt sju socialsekreterare som deltagit i studien så ställs lägre krav för denna individ att delta i arbetsrelaterade insatser och att fokus istället bör ligga på planering med LARO-mottagningen. Rätt till bistånd föreligger om planeringen följs. Dessutom uttrycker de att det är svårt för personer med missbruksproblematik att etablera sig på arbetsmarknaden.

I case tre av vinjettstudien så framgår det socialsekreterarna resonerar olika om vilken typ av insats som ska erbjudas mannen. Detta beror på vilka insatser och resurser de olika kommunerna erhåller. Socialsekreterare resonerar samtidigt att kravbilden är låg och planering bör därför istället ligga i samråd med vården. Resonemangen grundar sig i att personen i fråga har en problematik som gör det svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Detta styrks av Johansson (2008, s. 106) som menar att vissa målgrupper i samhället har ett större hjälpbehov på grund av deras marginaliserade position i samhället och på arbetsmarknaden. Socialsekreterare i flera av kommunerna nämner att det inte går att tvinga någon att försöka komma ut i arbete om personen saknar förmåga att kunna utföra det. Lagen säger att kommunen har ett ansvar att pröva varje enskild persons rätt till bistånd och göra en bedömning av insats utifrån den enskildas möjlighet att nå ett självständigt liv (Socialstyrelsen 2017). Resonemanget som flera av socialsekreterarna framför är att rätt till bistånd kan föreligga även om kravbilden kan skilja sig åt mellan individer som ansöker om försörjningsstöd.

Undersökningen utförd av Stranz, Karlsson och Wiklund (2017) framkommer att av de som ansöker om försörjningsstöd så får tre fjärdedelar bifall samtidigt som enbart sex procent av de sökande erhåller någon arbetsrelaterad insats. Detta blir till viss del motsägelsefullt, eftersom enligt riktlinjer så ska krav ställas på arbetslösa individen att stå till arbetsmarknadens förfogande och ta det arbete eller arbetsrelaterad insats som erbjuds (SOSFS 2013:1). Det hade varit intressant om vi i vår undersökning hade kunnat ta reda på om det fanns klienter som saknade arbetsrelaterad insats i planeringen eller hur kraven som ställs på klienten ser ut i praktiken i de kommuner som vi kommit i kontakt med. En socialsekreterare resonerar kring de individuella bedömningarna och säger:

Det här är ju återigen med de individuella bedömningarna. Sen tänker jag att alla, vi som jobbar här, gör individuella bedömningar på gott och ont. Ibland att man beviljar pengar som man kanske inte borde bevilja, och ibland avslag fast man kunde beviljat.

Detta styrks av Stranz, Karlsson och Wiklund (2017) som menar att individuella bedömningar kan vara till både fördel och nackdel för klienter. Ett ökat handlingsutrymme för socialsekreterare lämnar utrymme för individuella bedömningar och kan i vissa fall innebära att klienter får en orättvis bedömning och går miste om likabehandling (Byberg 2002). Ett exempel på detta går att koppla till case fyra och fem i vinjetterna, där socialsekreterare

resonerat olika i bedömningen utifrån presenterat case. Detta skulle kunna tolkas som att individuell bedömning kan leda till att en klient som ansöker om försörjningsstöd riskerar att missgynnas eftersom kravbilden socialsekreterare emellan kan se olika ut. Vi ställer oss dock kritiska till en sådan tolkning, eftersom andra orsaker kan komma att påverka den bedömning som respektive socialsekreterare gjort. I de utformade vinjetterna så saknas det viss detaljerad information och lämnar därför utrymme för socialsekreterare att tolka den givna situationen. Detta går att kopplas till det Bryman (2018, s. 467) menar att den sociala verkligheten kan tolkas på olika sätt. Eftersom de fiktiva case som vi utformat var problematiserade och därmed svårbedömda så skulle man kunna tänka sig att socialsekreteraren i annat fall skulle bollat ärendet med chef eller kollegor innan beslut fattats. I detta fall gavs inte möjlighet för dem att göra det när vinjetterna besvarades.

5.3 Klientens förhållande till arbetsmarknaden som faktor

Enligt forskning så är brukarmedverkan ett mer hållbart resultat för klienten att bli självständig och ges möjlighet att uppnå självförsörjning (Heule, Knutagård & Kristiansen 2017). Av resultatet framgår det att socialsekreterarna i största möjliga mån utformar planeringen i samråd med klient. Det framgår också utifrån socialsekreterarnas resonemang att utformad planering påverkas av klientens förhållande till arbetsmarknaden. Utifrån det teoretiska begreppet brukarmedverkan analyserar vi hur socialsekreterare resonerar kring lämplig arbetsrelaterad insats för klienten.

“Det är ju klienten som äger sin planering [...] och vi stöttar det.”

5.3.1 Brukarmedverkan

Utifrån intervjuerna så framgår det att socialsekreterarna ställer högre krav på aktivitetsrapportering för de sökande individer som står närmre arbetsmarknaden. Som tidigare presenterat så finns det enligt socialsekreterare tillfällen där kravbilden ser annorlunda ut:

Det finns personer som av olika anledningar har svårt för att aktivitetsrapportera eller som står som arbetssökande med förhinder och inte behöver aktivitetsrapportera.

Vi tolkar det som att kravet sänks på att individen ska aktivitetsrapportera eftersom individen har en sänkt förmåga att ta del av denna typ av arbetsrelaterad insats. Flera socialsekreterare

nämner att kravbilden förändras för de som står längre från arbetsmarknaden eftersom planeringen inte är lika självklar och kräver mer tankeverksamhet. I dessa fall påverkar klientens önskemål och behov utformningen av planeringen. Utifrån socialsekreterarnas resonemang så ökar känslan av sammanhang och motivation hos klienten om den får vara med och utforma planeringen.

Flera socialsekreterare menar att de jobbar med fokus på klienten och att de ska få vara med och påverka deras planering. En av socialsekreterarna uttrycker att "Det är ju alltid de själva som känner sig själv bäst." och menar att planering behöver göras i samråd med klienten. Detta stämmer bra överens med det Wollter (2019) skriver om att brukarinflytande som idé är en tanke om att se klienter som kunskapskällor, som i sin tur kan skapa effektiva insatser som leder till att mål uppfylls. Empowerment som teoretiskt begrepp styrker denna forskning då begreppet syftar till att självbestämmande och brukarmedverkan ska stå i fokus. En av socialsekreterarna uttrycker:

Vi ska ha ett individfokus och vi ska medverka eller bidra till självbestämmande och ska så långt som möjligt följa vad individen vill.

Socialsekreterares resonemang är att val av insats utgår ifrån klientens vilja och önskemål. I intervjuerna talas det om brukarmedverkan och socialsekreterare nämner att klienterna besitter en makt över sin planering. Det kan i sin tur vara motsägelsefullt att säga att klienter har makt över sin egen planering eftersom det ställs krav på klienter att de ska delta i arbetsrelaterade insatser för att kunna erhålla försörjningsstöd, annars finns det risk för avslag (Thorén 2009, s. 149). Dessutom har socialsekreterarna i vissa fall en bristande möjlighet att möta klientens önskemål eftersom de måste förhålla sig till organisationens riktlinjer (Eriksson 2015). I vinjettstudien resonerar socialsekreterarna kring de krav som ställs på klienten i förhållande till arbetsmarknaden. Det framkommer att det finns olika insatser att erbjuda beroende på om de står nära eller långt ifrån arbetsmarknaden. I case tre så har personen en problematik i form av psykisk ohälsa. Enligt presenterat case så saknas läkarintyg och det har gjorts en arbetsprövning för sju år sedan som avslutades på grund av de psykiska besvären. Hur socialsekreterarnas resonemang ser ut varierar vid bedömning av lämplig planering i förhållande till arbetsmarknaden för klienten. Resonemang förs mellan de olika socialsekreterarna att mannen antingen ska söka arbete på heltid, göra en ny arbetsprövning av förmåga eller kontakta vården på nytt. Det förs resonemang kring oklarhet om hur nära

eller långt ifrån mannen står arbetsmarknaden, vilket i sin tur kan påverka bedömningen av lämplig insats för mannen. I case två presenteras en kvinna med missbruksproblematik. Samtliga socialsekreterare är överens om vilken planering som bedöms vara lämplig, det vill säga att kvinnan bör genomgå en behandling innan arbetsrelaterad insats är aktuell. En socialsekreterare ställer kravet på att kvinnan ska stå till arbetsmarknadens förfogande fram tills behandlingen påbörjas. Betonandet på ”ska” i socialsekreterarens bedömning kan i sin tur försvåra klientens möjlighet att medverka i planeringen.

Det finns alltid mycket utrymme för medmänsklighet, känner jag.

Det kan uppstå en krock när socialsekreteraren delvis måste utgå från sin yrkesroll som organisationsrepresentant och samtidigt möta klienten som medmänniska (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 23). I case ett i vinjettstudien svarar samtliga socialsekreterare att det finns tydliga krav som ska ställas på den fiktiva klienten, om kraven inte uppfylls så är det ett avslag på ansökan. Det framgår även i den beskrivna situationen att klienten inte vill arbeta, men trots det gör samtliga socialsekreterare bedömningen att det ska göras en kartläggning om klientens arbetsförmåga, alternativt ställs krav på aktivt arbetssökande. Brukarmedverkan är inget som nämns i bedömningarna av case ett. Det tolkar vi som att det enligt socialsekreterarnas resonemang inte är aktuellt för kvinnan att medverka i planeringen, alternativt på grund av svårigheter för socialsekreterarna att utveckla resonemanget på det begränsat antal rader som vinjettstudien lämnade utrymme för.

Brukarmedverkan är dock något som nämns frekvent i intervjuerna. Resonemanget förs att om klienten inte står bakom de beslut som fattats kring lämplig planering så kommer det troligtvis inte ske någon förändring i klientens livssituation. I en av intervjuerna säger socialsekreteraren:

Tycker inte klienten att det fungerar att vara arbetssökande så är det inte lönt att ha den typen av planering.

Vidare säger socialsekreteraren:

Vi jobbar ju trots allt med klienten och inte emot den. Så det är väldigt viktigt att dem tycker det fungerar.

Fem av åtta socialsekreterare säger att motivationsarbete är viktigt när klienten inte vill delta i sin planering. Detta styrks även av Smith et al. (2012) som menar att motivation och brukarmedverkan i arbetet kan öka möjligheten för individer som ansöker om försörjningsstöd att bli mer engagerade och nå självförsörjning. Vidare så finns det klienter som inte alltid frivilligt deltar i anvisad planering, men måste enligt lag göra det (ibid.). Då är det enligt socialsekreterares resonemang viktigt att motivera klienter att följa sin planering för att nå självförsörjning. Brukarmedverkan är en möjlighet för klienterna att kunna förändra sin livssituation.

6. Avslutande diskussion

6.1 Vilka resonemang för socialsekreterare kring val av arbetsrelaterad insats som kan erbjudas klient?

Socialsekreterarna resonerar kring olika faktorer som påverkar val av arbetsrelaterad insats för att få arbetslösa klienter att komma närmare arbetsmarknaden och vägen till självförsörjning. Genom socialsekreterarnas resonemang har det framkommit att en viktig faktor är att valet av insats till stor del grundar sig i vilka resurser som organisationen har att tillgå. En av socialsekreterarna säger att "Man får ju utgå utifrån de resurser man har. Sen så finns det säkert många andra saker som hade varit bra för klienten som inte vi har.". Det framgår av intervjuerna att det kan saknas arbetsrelaterade insatser som socialsekreterarna skulle vilja erbjuda och som hade varit fördelaktigt utifrån klientens behov, men som inte finns möjlighet till att göra. Detta är enligt socialsekreterarna en av faktorerna som påverkar val av insats.

Av de arbetsrelaterade insatser som organisationen har möjlighet att erbjuda så anser socialsekreterarna i denna studie att de har stort handlingsutrymme att välja den insats som bedöms lämpligt för klienten. En av socialsekreterarna nämner att deras riktlinjer inte är jättetydliga och att de kan anpassa val av insats ganska mycket. Dessutom nämner två socialsekreterare att lagen är ganska godtycklig och vilket lämnar utrymme för individuella bedömningar utifrån klientens behov. Å ena sidan så resonerar socialsekreterare att val av insats anpassas utifrån klientens behov och önskemål. Å andra sidan måste de förhålla sig till rollen som organisationsrepresentant och ställa krav på klienten utifrån de lagar och riktlinjer

som förväntas. En socialsekreterare uttrycker att dessa ibland inte stämmer överens med varandra.

Val av insats kan i vissa fall bero på klientens engagemang i planeringen. Socialsekreterarna resonerar kring möjligheterna för klienter att uppnå självförsörjning om engagemanget och motivationen inte finns där. Planering bör enligt socialsekreterare göras i samråd med klient, vilket kan påverka vilket val av arbetsrelaterad insats som bedöms lämplig. Val av insats påverkas enligt socialsekreterarna även av klientens förhållande till arbetsmarknaden.

Socialsekreterarna resonerar i denna studie kring att högre krav ställs på klienter som står nära arbetsmarknaden medan val av lämplig planering kan variera för dem som står längre ifrån arbetsmarknaden. Dessa resonemang framgår tydligt i svaren av vinjettstudien.

6.2 Vilka resonemang för socialsekreterare kring kraven som ställs på klienten för att erhålla försörjningsstöd?

Socialsekreterare nämner i denna studie att portalparagrafen 4 kap. § 1 socialtjänstlagen är det de alltid utgår ifrån vid bedömning av klientens rätt till bistånd. I lagen står det att den som ansöker om försörjningsstöd ska stå till arbetsmarknadens förfogande på heltid och ta det arbete som erbjuds och bedöms lämpligt. Vidare kan bistånd även beviljas trots att klienten inte står till arbetsmarknadens förfogande om godtagbara skäl föreligger. I studien tar socialsekreterare fasta på begreppet "vad som bedöms lämpligt" och resonerar mycket kring klientens rätt till bistånd utifrån att krav ska ställas på klient som är anpassat utifrån klientens behov. En särskild omständighet som socialsekreterare nämner i studien är om klienten inte har möjlighet att stå till arbetsmarknadens förfogande på grund av viss typ av problematik så förändras kravbilderna. Problematik som socialsekreterare nämner är missbruksproblematik och psykisk ohälsa. Socialsekreterare säger att kraven kan variera utifrån hur klientens livssituation ser ut vid aktuell tidpunkt som ansökan inkommer.

Av resultatet framgår det att krav ställs på klienter att delta i utformad planering.

Socialsekreterare säger att om klient avviker från utformad planering, och om inga särskilda omständigheter framkommer som talar för annan bedömning, så får de avslag på sin ansökan. Enligt socialsekreterarnas resonemang i studien så är kraven tydliga som ställs på klient för att erhålla försörjningsstöd, samtidigt finns det också tillfällen som individuella bedömningar måste tas hänsyn till. Utifrån socialsekreterarnas resonemang måste bedömning göras utifrån varje individs aktuella livssituation.

6.3 Förslag till fortsatt forskning

I studien har det framkommit att socialsekreterare delvis måste förhålla sig till organisatoriska förutsättningar och samtidigt göra bedömningar utifrån klientens behov som ibland kan skilja sig åt från organisationens riktlinjer. Detta har fångat vårt intresse för fortsatt forskning inom ämnet. Är det organisatoriska förutsättningarna eller individuella bedömningar utifrån klientens behov som väger tyngst vid beslutsfattande gällande insats och rätten till bistånd? Det vore intressant att i en kommande studie ställa denna fråga för att urskilja eventuella glapp mellan hur socialsekreterare enligt rutiner och riktlinjer ska arbeta och hur de faktiskt arbetar.

Något vi diskuterat under analysprocessen är huruvida socialsekreterare vågar eller inte vågar prata om arbetslöshet och att inte kunna uppnå självförsörjning på egen hand som ett socialt problem. Det har enligt tidigare forskning framkommit att enbart sex procent som ansöker om försörjningsstöd erhåller någon typ av arbetsrelaterad insats samtidigt som tre fjärdedelar får bifall på sin ansökan (Stranz, Karlsson och Wiklund 2017). En tanke kan vara att det uppstått en krock mellan att socialsekreterare sympatiserar med de som har en problematisk livssituation samtidigt som de ska bedöma varje individs rätt till bistånd utifrån krav som ska ställas. En kan ställa sig frågvis om socialsekreterares förståelse och sympati kan påverka bifall för sökande klienter som ansöker om försörjningsstöd.

7. Referenser

Bergmark, Åke, Olof Bäckman & Renate Minas (2017) Organizing local social service measures to counteract long-term social assistance receipt. What works? Experiences from Sweden *European Journal of Social Work*, 20:4, 548-559.

Brodkin, Evelyn Z., Malay Majmundar (2010) Administrative Exclusion: Organizations and the Hidden Costs of Welfare Claiming. *Journal of Public Administration Research and Theory*, Vol. 20, No. 4, 827–848.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Byberg, Ingrid (2002) *Kontroll eller handlingsfrihet? - en studie av organiseringens betydelse i socialbidragsarbetet*. Stockholms Universitet: Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan.

Cederlund, Elisabeth (1992) *Från personligt problem till administrativt beslut- att ansöka om ekonomiskt bistånd*. CIS 33. Linköping Universitet: Motala AB.

Dowling, Maura, Kathy Murphy, Adeline Cooney & Dympna Casey (2011) A concept analysis of empowerment in chronic illness from the perspective of the nurse and the client living with chronic obstructive pulmonary disease. *Journal of Nursing and Healthcare of Chronic Illness* 3, 476-487.

Dunér, Anna & Monica Nordström (2006) The discretion and power of street-level bureaucrats: an example from Swedish municipal eldercare. *European Journal och Social Work*. Vol. 9, No. 4, december 2006, pp. 425–444.

Eriksson, Erik (2015) *Sanktionerat motstånd: Brukarinflytande som fenomen och praktik*. Lunds universitet: Socialhögskolan.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Att få kunskap om samhället genom att fråga folk. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Hedblom, Agneta (2009) Aktivering och differentiering utifrån kön, etnicitet och religion. I: Håkan Johansson & Iver Hornemann Møller (red) *Aktivering - arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*. Malmö: Liber AB.

Heule, Cecilia, Marcus Knutagård & Arne Kristansen (2017) Mending the gaps in social work education and research: two examples from a Swedish context. *European Journal of Social Work*. Vol. 20, No. 3, 396–408.

Hjort, Torbjörn (2019) Uppdrag exit - med fokus på att minska socialbidraget. I: Torbjörn Hjort (red.) *Det yttersta skydds nätet - om arbete med socialbidrag*. Lund: Studentlitteratur AB.

Hjort, Torbjörn (2019) Vad får en soffa kosta? - om bedömning av skälig levnadsnivå för socialbidragstagare. I: Torbjörn Hjort (red.) *Det yttersta skydds nätet - om arbete med socialbidrag*. Lund: Studentlitteratur AB.

Johansson, Håkan (2008) *Socialpolitiska klassiker*. Upplaga 1:3. Malmö: Liber AB.

Johansson, Roine (2007) *Vid byråkratins gränser, om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Tredje upplagan. Lund: Arkiv Förlag.

Juul, Sören (2009) Recognition and judgement in social work. *European Journal of Social Work*. Vol. 12, No. 4, December 2009, 403-417.

Kullberg, Christian & Elinor Brunnberg (2007) Vinjetter som verktyg i studier av välfärdsprofessioner. I: Elinor Brunnberg & Elisabet Cedersund (red.) *Välfärdspolitik i praktiken - Om perspektiv och metoder i forskning*. Uppsala: NSU press.

Lindkvist, Lars, Jørgen F. Bakka & Egil Fivelsdal (2014) *Organisationsteori: struktur, kultur, processer*. Upplaga 6:2. Stockholm: Liber AB.

Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded ed. New York: Russell Sage Foundation.

Persson, Anna & Ulrika Vikman (2014) The effects of mandatory activation on welfare entry and exit rates. *Research in Labor Economics*, Vol. 39, 189 – 217.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.

Smith, Mark, Mikael Gallagher, Helen Wosu, Jane Stewart, Vivien E. Cree, Scott Hunter, Sam Evans, Catherine Montgomery, Sarah Holiday & Heather Wilkinson (2012) Engaging

with Involuntary Service Users in Social Work: Findings from a Knowledge Exchange Project. *British Journal of Social Work*. Vol. 42, pp. 1460–477.

Socialstyrelsen (2013) *Att ge ordet och lämna plats - Vägledning om brukarmedverkan och inflytande inom socialtjänst, psykiatri och missbruks- och beroendevård*. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/vagledning/2013-5-5.pdf>

Socialstyrelsen (2017) *FIA – förutsättningar inför arbete - Manual till bedömningsmetoden*. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2017-7-1.pdf>

Socialstyrelsen (2018) *Betydelsen av socialtjänstens organisering och ärendebelastning för kvaliteten i verksamheten*. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2018-8-9.pdf>

SOSFS 2013:1. *Senaste versionen av Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd*. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/foreskrifter-och-allmanna-rad/konsoliderade-foreskrifter/20131-om-ekonomiskt-bistand/>

SOU 2007:2. *Från socialbidrag till arbete*. Stockholm: Regeringen. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/49b6a9/contentassets/205aca001e824e0fa5c6748ca5101f63/fran-socialbidrag-till-arbete-hela-dokumentet-sou-20072>

Stranz, Hugo, Patrik Karlsson & Stefan Wiklund (2017) The wide-meshed safety net. Decision-making on social assistance eligibility in Sweden. *European Journal of Social Work*. Vol. 20. No. 5, 711-723.

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2008). *Handlingsutrymme - Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Thorén, Katarina H. (2009) Socialt arbete och aktiveringens praktik. I: Håkan Johansson & Iver Hornemann Møller (red.) *Aktivering - arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*. Malmö: Författarna och Liber AB.

Trygged, Sven (2005) Fallstudiemetodik. I: Larsson, Sam, John Lilja & Katarina Mannheimer (red.) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.

Ulmestig, Rickard (2009) Decentralisering eller privatisering - lösningen på arbetsmarknadspolitikens problem? I: Håkan Johansson & Iver Hornemann Møller (red.) *Aktivering - arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*. Malmö: Författarna och Liber AB.

Wollter, Filip (2019) *Val och utformning av insatser i socialt arbete - hur skapas tillit och legitimitet?* Stockholm: Finansdepartementet. <https://tillitsdelegationen.se/wp-content/uploads/2019/10/val-och-utformning-av-insatser-i-socialt-arbete-hur-skapas-tillit-och-legitimitet.pdf>

Wåhlin, Ingrid (2017) Empowerment in critical care - a concept analysis. *Scandinavian Journal of Caring sciences*. 31, 164–174.

Wästerfors, David (2004) *Berättelser om mutor – det korruptas betydelse bland svenska affärsmän i Öst- och Centraleuropa*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

8. Bilagor

8.1 Bilaga 1 – Intervjuguide

Bakgrundinformation

Vad är din yrkesroll inom verksamheten?

Hur länge har du jobbat här?

Tidigare erfarenheter inom socialt arbete?

Planering i förhållande till arbetsmarknaden

Vilka olika arbetsmarknadsinsatser har ni möjlighet att erbjuda era arbetslösa klienter?

Finns det tillfällen då du väljer att inte erbjuda någon arbetsmarknadsinsats för klienten? Om ja, vill du berätta om vilka faktorer som ledde till detta beslut?

Krav på klient

Vilka generella krav ställs i form av planering på arbetslösa klienter för att kunna erhålla försörjningsstöd?

Vilka faktorer kan komma att påverka vilka krav du ställer på klienten för att på sikt nå självförsörjning?

Socialsekreterarens handlingsutrymme

Hur ser ditt handlingsutrymme ut för dig att på egen hand kunna bedöma lämplig planering för klienter?

Hur ser dina möjligheter ut att anpassa planeringen utifrån klientens behov?

Undantagsfall vid bedömning

Finns det tillfällen eller särskilda omständigheter som skulle kunna bidra till att bedömning görs som skiljer sig från arbetsplatsens riktlinjer? Om ja, vill du berätta om ett tillfälle/särskild omständighet?

Finns det någon särskild målgrupp med viss problematik som det är lättare att göra undantag för? Om ja, vilken?

8.2 Bilaga 2 – Vinjetter

Kön: Kvinna Man Annat

Ålder 18–25

 26–35

 36–45

 46–65

Kommun _____

Högsta avslutade utbildning _____

Examensår _____

Yrkesroll inom verksamheten _____

Vid varje enskilt case, var god svara på följande två frågor inklusive motivering:

1. Hur resonerar du kring vilken typ av planering i förhållande till arbete som skulle vara lämplig för klienten och dennes behov utifrån nedanstående beskriven situation?
2. Hur resonerar du kring klientens rätt att erhålla försörjningsstöd innevarande månad utifrån nedanstående beskriven situation?

Case 1:

En ensamstående kvinna på 35 år med tre barn som går i grundskolan har erhållit försörjningsstöd under flera år då hon aldrig arbetat. Kvinnan har varit långtidssjukskriven på grund av anatomiska besvär men sjukskrivningen har nyligen gått ut och läkaren vill inte skriva nytt sjukintyg. Kvinnan vill ej arbeta då hon då saknar arbetslivserfarenhet och använder sina barn och fysiska hälsa som argument för att få försörjningsstöd trots att hon saknar läkarintyg.

Case 2:

En 45-årig kvinna med missbruksproblematik ansöker om försörjningsstöd. Kvinnan har varit arbetslös under en längre tid och uppger att hon har levt på sparade pengar som nu tagit slut. Hon inväntar en LARO-behandling som förväntas påbörja inom några månader och har ett flertal gånger återfallit i missbruk de senaste 15 åren. Kvinnan uppger att hon på grund av sitt långvariga missbruk har en begränsad arbetslivserfarenhet.

Case 3:

En man på 50 år ansöker om försörjningsstöd. Mannen lider av psykiska besvär i form av långvarig depression och medicineras för detta. Han har under flera perioder de senaste 20 åren varit sjukskriven men saknar för närvarande intyg för sjukskrivning. Mannen har i nuläget en pågående kontakt med vuxenpsykiatrien dit han går en gång i veckan. Han har för 7 år sedan arbetsprövat men avslutade dåvarande insats på grund av psykiska besvär.

Case 4:

En ung man på 25 år med kriminell bakgrund som erhållit försörjningsstöd under 6 månader och är arbetslös lämnar in sin månadsansökan. Mannen uppvisar ett kontoutdrag där ett flertal inkomster i form av swish-betalningar redovisas. Samma summor som skickats till mannens konto skickas kort därefter tillbaka till samma person. Kontoutdraget visar även att mannen har 0 kr i samband med hans månadsansökan.

Case 5:

En man med utländsk bakgrund på 28 år lämnar in sin ansökan om försörjningsstöd. Mannen kom till Sverige för tre år sedan efter att ha flytt från krig, han blev då diagnostiserad med PTSD men har inte längre kontakt med vården. Mannen har begränsade språkkunskaper i svenska språket. Han uppger att han inte kan arbeta/studera på grund av sin diagnos då han har en social fobi som konsekvens av upplevelserna från kriget.

8.3 Bilaga 3 - Samtyckesblankett

Samtycke till intervju- och vinjettstudie

Med denna blankett önskar vi ditt samtycke till att delta i vår intervju- och vinjettstudie. Intervjun och vinjetterna har utformats av socionomstudenterna Linus Winst och Maja Nilsson vid Lunds Universitet.

Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare i olika kommuner resonerar kring arbetsmarknadsinsatser för klienter som erhåller försörjningsstöd samt vilka krav som ställs på klienterna.

Samtycke

Med denna blankett samtycker jag till att jag deltar i studien. Jag har tagit del av information gällande studiens övergripande plan och studiens syfte. Jag har informerats om att studien är frivillig och att jag har rätt att avbryta deltagandet när jag vill, utan förklaring. Utifrån konfidentialitetskravet har jag informerats om att mitt deltagande inte kommer kunna kopplas till mig eller min arbetsplats. Jag har blivit informerad om att eventuella inspelningar samt det skriftliga materialet från intervjun och vinjetterna kommer efter bearbetning raderas/förstöras.

Ort och datum: _____

Förnamn och efternamn: _____

Underskrift: _____

Samtyckesblanketten har upprättats i två exemplar.